

Studenti se specifickými potřebami na Pedf UK

Students with Specific Needs at Faculty of Education, Charles University

Kristýna Janyšková, Anna Kucharská

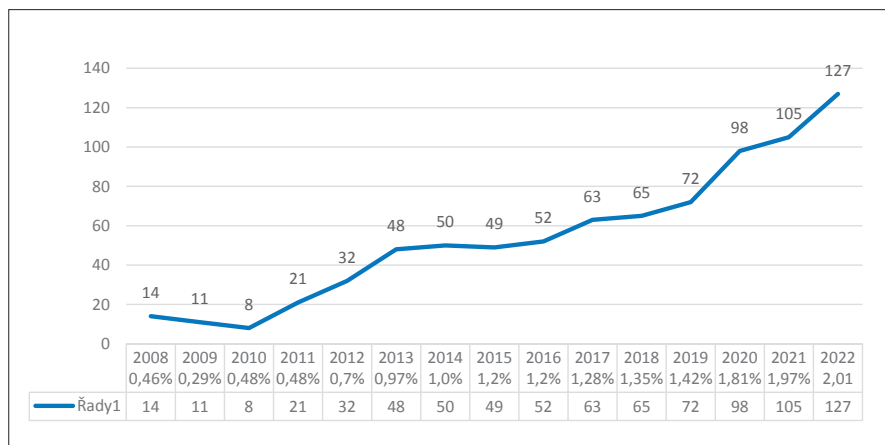
Úvod

V této krátké zprávě bychom chtěli představit systém podpory studentů se specifickými potřebami (dále jen studenti se SP) na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy.

Na financování podpory studentů se SP pamatují *Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám*¹. Faktická podpora studentů se SP je pak často na vysokých školách realizována prostřednictvím poradenských center nebo středisek pro studenty se SP, která jsou v dnešní době zřízena na většině veřejných vysokých škol. Tato centra zajišťují nejen informační servis, ale poskytují též kompenzační pomůcky, modifikace přijímacích zkoušek i studia (vč. atestů), úpravu prostředí či dostupnost digitalizovaných studijních materiálů.

Z průzkumu Úřadu vlády České republiky realizovaného v roce 2021 vyplynulo, že počet studentů se SP od roku 2011 roste. V akademickém roce 2020/2021 bylo vysokými školami evidováno celkem 2 937 studentů se SP, což je v porovnání s jejich počtem v akademickém roce 2010/2011 nárůst o více než 350 %. Nejvýrazněji se za tu dobu navýšil počet studentů se specifickými poruchami učení (185 studentů v ak. roce 2010/2011 vs. 1313 studentů v ak. roce 2020/2021), počet studentů s psychiatrickým onemocněním (nárůst z původních 17 studentů na 445 evidovaných studentů) a s poruchou autistického spektra (nárůst ze 7 na 176 studentů). Počty studentů se zrakovým, sluchovým nebo pohybovým postižením na straně druhé vzrůstají jen nepatrně. Studenti se specifickými poruchami učení pak tvoří téměř polovinu všech evidovaných studentů

¹ Dostupné na: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/pravidla-pro-poskytovani-prispevku-a-dotaci-verejnym-vysokym-9>

Graf 1. Vývoj počtu studentů se SP na PedF UK (2008–2022)

(Zdroj: vlastní konstrukce, 2023)

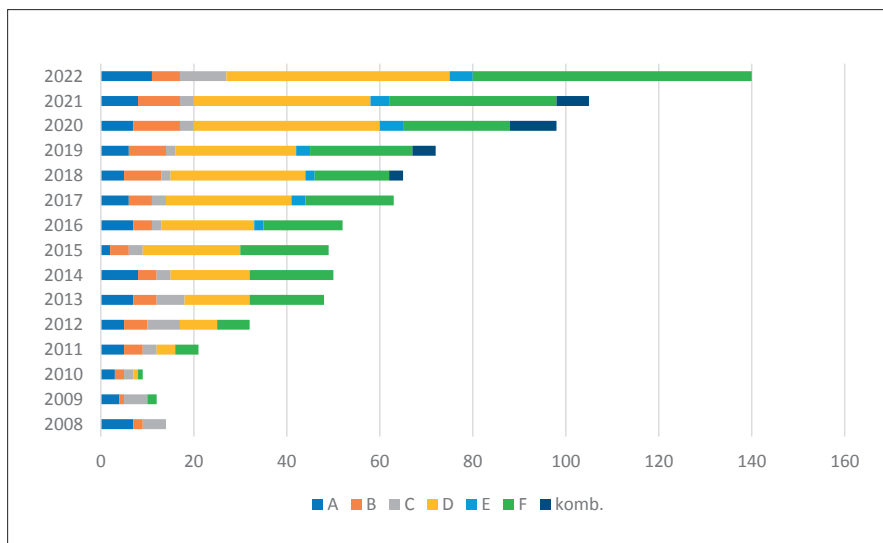
se specifickými potřebami (44,7%), druhou nejpočetnější skupinu tvoří s větším odstupem studenti s psychickým onemocněním (15,6%) a studenti s pohybovým postižením (10%). Nejméně početnou skupinu tvoří studenti s narušenou komunikační schopností (2%), studenti s poruchou autistického spektra (5,3%) a studenti se zrakovým postižením (5,5%) (Úřad vlády České republiky, 2021).

Za účelem sdílení dobré praxe a zvyšování kvality podpory studentů se SP byla v roce 2013 založena Asociace poskytovatelů služeb studentům se specifickými potřebami (dále jako AP3SP, <https://www.ap3sp.cz>). AP3SP funguje jako nezávislé zájmové sdružení právnických osob poskytujících služby stu-

dentům se specifickými potřebami na vysokých školách i ostatním členům akademické obce.

Studenti se SP na PedF UK ve vývojovém pohledu

Pedagogická fakulta patří mezi fakulty Univerzity Karlovy s nejvyšším přepočteným počtem studentů se SP na jednoho studenta. Je to dáno mj. i některými studijními programy, které mají spravedlivý přístup k ohroženým skupinám osob a podporu inkluzivního vzdělávání v těžišti svého zájmu (speciální pedagogika, psychologie, výchova ke zdraví aj.), ale také koncentrací odborníků, kteří jsou schopni poskytovat odborné služby

Graf 2. Studenti se SP na PedF UK (2008–2022) dle kategorií SP
(Zdroj: vlastní konstrukce, 2023)

Kategorie – studenti: A: se zrakovým postižením, B: se sluchovým postižením, C: s pohybovým postižením, D: se specifickými poruchami učení, E: s poruchou autistického spektra, F: s jinými obtížemi (psychické obtíže, chronické somatické onemocnění, narušená komunikační schopnost) (MŠMT, 2023).

studentům se SP, a též dávat podněty ke změně v přístupech k nim a nastavovat klima spravedlivého přístupu ke vzdělávání na Univerzitě Karlově.

Graf 1 ukazuje na počty studentů se SP od roku 2008 až po rok 2022. Podobně jako v celé České republice, i na Univerzitě Karlově se počty postupně zvyšovaly. Srovnáme-li je s příspěvkem věnovaným

analýze posudků funkční diagnostiky, vidíme, že je studentů na PedF UK skutečně více², než je univerzitní průměr (např. 2022: UK 1,90 %, PedF UK: 2,01).

Graf 2 umožňuje sledovat vývoj jednotlivých kategorií studentů se SP – největšího nárůstu doznala kategorie D (studenti se specifickými poruchami učení) a F (studenti s psychickými problémy).

² V roce 2022 činilo zastoupení studentů se SP na UK 1,9 %, v roce 2021 1,81 %, v roce 2020 1,43 %, v roce 2019 1,27 %, v roce 2018 1,1 % atd., přičemž největšího rozdílu jejich zastoupení dosahovalo v roce 2013 s 0,4 %.

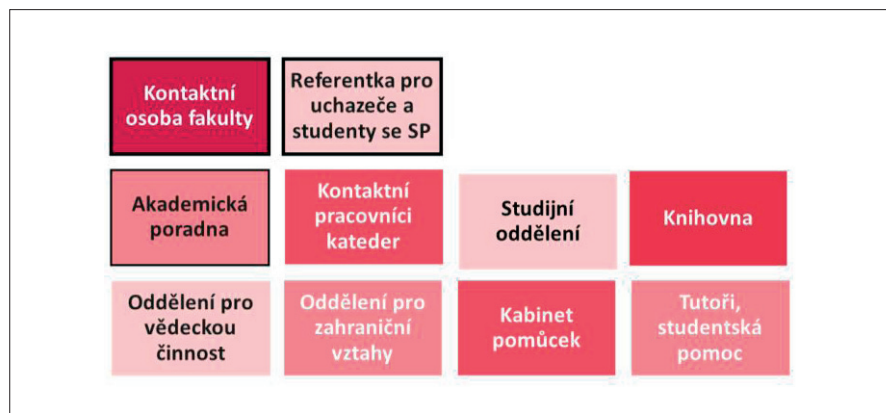

Schéma 1. Podpůrná pracoviště PedF
(Zdroj: vlastní konstrukce, 2023)

Podpora studentů se SP na PedF UK

Pedagogická fakulta UK se vzděláváním studentů se SP zabývá dlouhodobě, neboť v jejích studijních programech studuje poměrně velký počet studentů se specifickými potřebami. Ti mj. tvoří velkou část evidovaných studentů z celé univerzity (Kucharská, Sotáková, Špačková, 2021). Akademická poradna tak má propracovaný systém podpory studentů se SP, v němž každý student může čerpat právě tu službu a takovým způsobem, který nejlépe vyhovuje jeho potřebám.

Schéma 1 zobrazuje rozložení podpory na PedF do jednotlivých pracovišť.

- **Kontaktní osoba fakulty** hájí oprávněné zájmy studentů se SP na fakultní a univerzitní úrovni.

něné zájmy studentů se SP na fakultní a univerzitní úrovni.

- **Referentka** pro uchazeče a studenty se SP (agenda ve vztahu ke specifickým potřebám) poskytuje studentům se SP poradenství vztahující se k agendě specifických potřeb, podporu též studenti mohou čerpat na **studijním oddělení**.
- **Akademická poradna** (psychologická, speciálně pedagogická, logopedie), **funkční diagnostika**.
- **Kontaktní pracovníci kateder** – na každé katedře je vyčleněn pracovník, který poskytuje studentům se SP dané katedry podporu při studiu (rizikové oblasti studia, komunikace s vyučujícími).
- **Knihovna** studentům se SP prostřed-

nictvím určeného pracovníka poskytuje služby jako jsou digitalizace, kopírování či vyhledávání literatury.

- **Oddělení pro vědeckou činnost** nabízí podporu studentům se SP – doktorandům.
- **Oddělení pro zahraniční vztahy** doprovází studenty se SP při výběru vhodné mobility či jiné zahraniční zkušenosti.
- **Kabinet pomůcek** nabízí studentům se SP bezplatnou zápůjčku pomůcek (např. elektronika, kompenzační pomůcky a další).
- **Tutoři, studentská pomoc, zejm. pro nastupující do studia** nabízí studentům se SP neformální podporu při zápisech do předmětů, v orientaci ve studijním informačním systému, v přihlašování ke zkoušce atd.

Nejvyšší koncentrace odborníků a odborných služeb se logicky sdružuje v páteřním podpůrném aparátu, a sice v Akademické poradně, která je od roku 2022 samostatným pracovištěm fakulty. Poskytuje poradenství a služby, které směřují k vyšší studijní úspěšnosti studentů se SP.

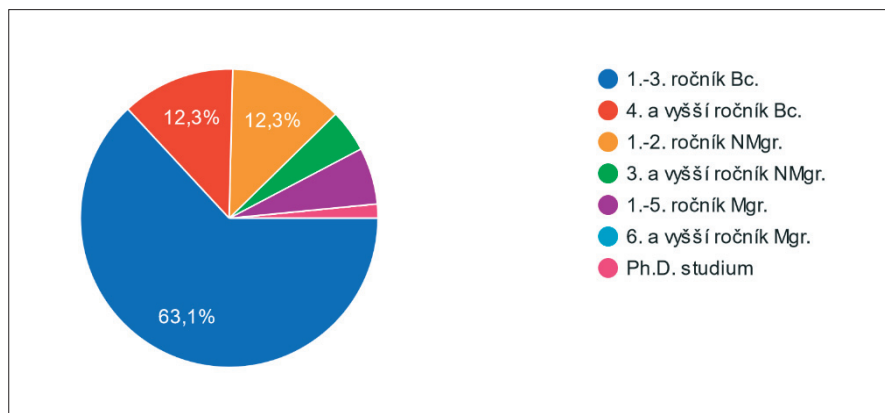
Služby Akademické poradny jsou bezplatně poskytovány studentům se SP, dále studentům se sníženým socioekonomickým statusem, studentům-rodičům, studentům nacházejícím se v obtížné životní situaci (včetně např. právní oblasti), studentům ohroženým neúspěchem a dalším relevantním sku-

pinám studentů. Služby poradny mohou využívat též akademičtí a další pracovníci PedF UK.

Evaluace poskytovaných služeb pro studenty se SP na PedF

V každém roce připravujeme evaluační dotazníkové šetření, které si klade za cíl přispět k identifikaci potřeb studentů se SP a monitorování potřebných změn. Pravidelně se zajímáme o zpětnou vazbu na námi poskytované služby (tj. studentskou spokojenost), zjišťujeme, o jaké další služby studenti jeví zájem, na tomto základě pak vyhodnocujeme, jak bychom mohli naše služby ve prospěch studentů se SP zlepšit. Zjišťujeme ale též, jak jsou ke zvýšení vlastní studijní úspěšnosti vybaveni oni sami – např. zda si důvěřují (tzv. self-efficacy) apod. Tato témata jsme zjišťovali v loňském průzkumu, proto jsme letos zaměřili naši pozornost zejména na to, jak si studenti s SP ve svém studiu vedou, tzn. jak jsou úspěšní či informovaní.

Dotazník sestával z 13 otázek otevřeného typu nebo s nucenou volbou. Vstupní otázky zahrnovaly identifikační údaje (věk, pohlaví, kategorie zdravotního postižení/znevýhodnění, typ a forma studia, obor studia), další otázky byly cíleny na studijní trajektorii a úspěšnost (studium ve standardní době vs. prodloužování, případná předchozí studia, poplatky za delší studium) a v neposlední řadě jsme

Graf 3. (Zdroj: vlastní konstrukce, 2023)

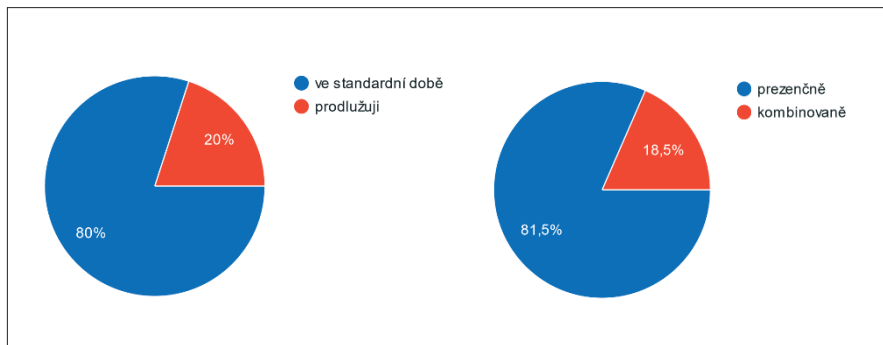
naši pozornost soustředili také na čerpání podpůrných služeb (ne/využívání posudku funkční diagnostiky, čerpání podpůrných služeb), v samotném závěru jsme respondentům ponechali prostor pro jejich vlastní vyjádření.

Šetření bylo realizováno prostřednictvím polostrukturovaných dotazníků pro studenty se SP studující na PedF. Významná část dotazníků byla strukturovaná, neboť výhodou strukturovaného (či polostrukturovaného) dotazníku je rychlé získání dat (Průcha, 2009; Pelikán, 2011). Abychom respondentům neupřeli prostor pro vlastní vyjádření, což je možné negativum, na které upozorňují různí autoři (Jandourek, 2001; Pelikán, 2011), vložili jsme do dotazníku též možnost vlastní odpovědi. Jelikož však volné odpovědi neposkytují možnost přesnějšího zpracování dat a ubírají tak dotazníku na

reliabilitě (Pelikán, 2011), zařadili jsme tuto možnost pouze omezeně.

V tomto příspěvku zmíníme jen některá data, neboť průzkum byl nepoměrně širší a jeho vyhodnocení je mimo možnosti tohoto článku.

Celkový počet respondentů zapojených do průzkumu činil 65, což odpovídá polovině registrovaných studentů se SP studujících na PedF (51 %). Není překvapující, že nejvíce respondentů spadalo do věkové kategorie 18–26 let (75 %). Mladší studenti tvoří na PedF většinu, navíc se jedná o poměrně flexibilní a aktivní skupinu studentů, mnohdy nezatíženou pracovními povinnostmi, která se může do takovýchto typů šetření zapojovat ochotněji. Pětina respondentů pak spadala do skupiny 27–40 let. Většinu vzorku tvořily ženy (75 %), zbytek pak muži a též osoby identifiku-

Graf 4 a 5. (Zdroj: vlastní konstrukce, 2023)

jící se jako nebinární (2 respondenti). Naprostá většina studentů v době sběru dat studovala 1.-3. ročník bakalářského studia, byli tak na samotném počátku svých studií. Ve vzorku však byli též tací, kteří studují vyšší ročníky navazujících magisterských studií či dokonce studium postgraduální (viz graf 3).

Graf 3 ukazuje, jaký druh studia studenti aktuálně studují.

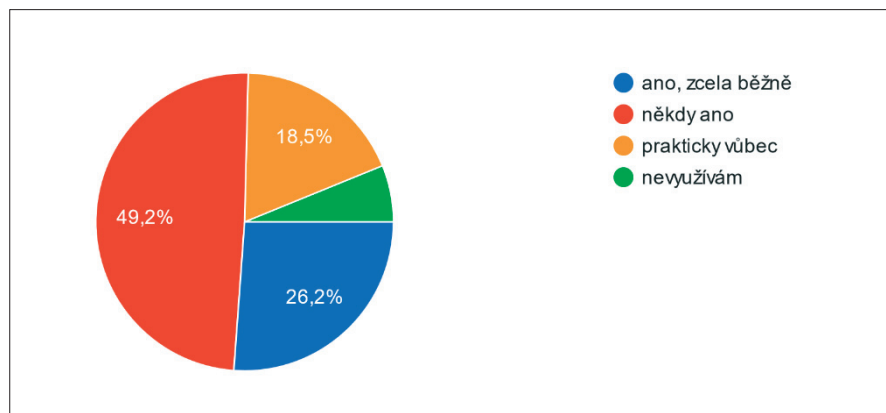
Graf 4 znázorňuje studentův průchod studiem – zda studuje ve standardní době, anebo prodlužuje. Graf 5 pak ukazuje formu studia. Mezi zapojenými respondenty zcela převažovala prezenční forma studia, shodný počet z nich studoval ve standardní době (čili neprodlužovali).

Polovinu zapojených respondentů (50 %) tvořili studenti kategorie F, tj.

s jinými obtížemi (psychické obtíže, chronické somatické onemocnění, narušená komunikační schopnost), což je současně největší skupina specifických potřeb na PedF. Výskytu odpovídá též zapojení respondentů hlásících se ke kategorii D – specifickým poruchám učení. Ti v průzkumu tvořili 38 % a též na PedF tvoří mezi studenty se specifickými potřebami druhou největší skupinu studentů. Poměrně shodně jsou pak zastoupeni studenti se zrakovým, sluchovým, pohybovým postižením a poruchou autistického spektra (po 6–7 %), též souhlasně ve vztahu k jejich výskytu na fakultě.

Zajímali jsme se též o využívání posudků funkční diagnostiky³. Zkušenost s využíváním posudku funkční diagnostiky má naprostá většina responden-

³ Jde o jeden ze tří požadavků na registraci mezi studenty se SP, viz jiný příspěvek v tomto čísle časopisu. Na jeho podkladě se následně může uskutečňovat modifikované studium v příslušném studijním programu.

Graf 6. (Zdroj: vlastní konstrukce, 2023)

tů, ukazuje to tak, že jsou s tímto nástrojem seznámeni a v případě potřeby jej umějí využít. Necelá třetina pak posudek využívá pravidelněji. Naopak pouze malá část studentů jej nevyužívá. Z našich zkušeností vyplývá, že některým studentům plně postačuje, že posudek mají vytvořený, a v případě potřeby jej mohou využít. Toto vědomí jim dopřává dostatečné jistoty, aby zvládali náročné studijní povinnosti včetně atestů vlastními kompenzačními mechanismy. Výjimečně, ale přesto, se pak setkáváme se studenty, kteří posudek nevyužívají z důvodu obav či negativních zkušeností.

Graf 6 ukazuje zkušenost s využíváním posudku funkční diagnostiky.

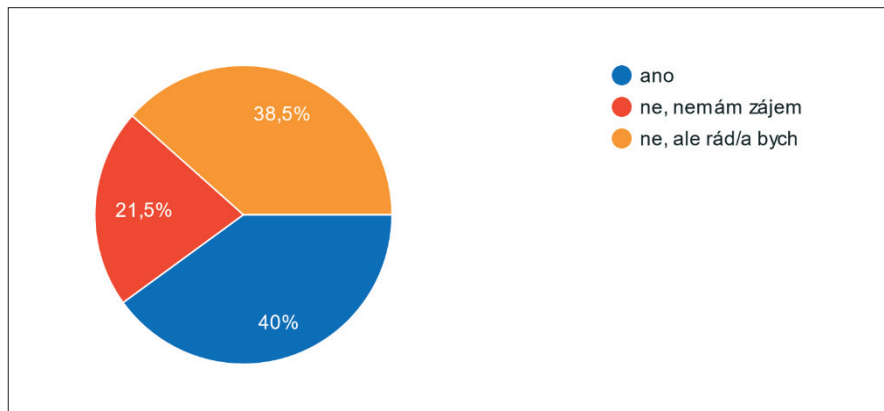
Dále nás zajímalo – a jde o výsledky prezentované grafem 7 – jak studenti se SP vnímají podpůrné služby poskytované Akademickou poradnou PedF UK. Je zřej-

mé, že většina studentů vnímá podpůrné služby jako užitečné (buď je využívají, anebo o jejich využívání mají zájem). Pouze každý pátý student pak služby nevyužívá a zájem o ně nejví.

Graf č. 7 zobrazuje zájem studentů se SP o podpůrné služby.

Shrnutí a doporučení pro praxi

Vysokoškolské poradenství se potýká se stále se zvyšujícími nároky – nejen že roste počet studentů, kteří potřebují podporu, ale též se proměňuje jejich skladba. Pracovníci poraden se tak musí neustále přizpůsobovat aktuálním potřebám studentů, což na ně klade konstantní nároky. Mezi rychle rostoucí skupiny studentů se SP patří bezpochyby studenti se specifickými poruchami učení, ale též

Graf 7. (Zdroj: vlastní konstrukce, 2023)

s psychickým a chronickým somatickým onemocněním. Jedním z prostředků podpory studentů s SP je kromě přímé práce s nimi též zjišťování jejich potřeb a spokojenosti. Pedagogická fakulta tak činí mimo jiné skrze každoroční průzkum realizovaný mezi studenty se SP.

Naprostá většina studentů se SP zapojených do průzkumu studuje ve standardní době studia, každý 4.-5. student pak prodlužuje. To sice ukazuje na jejich velkou úspěšnost, neodpovídá to však nutně o skutečnosti. Nutno totiž podotknout, že studenti, kterým se ve studiu nedaří, se do takovýchto průzkumů s největší pravděpodobností zapojují mnohem méně (vyplývá to i z našich zkušeností z předchozích šetření) a též je potřeba zmínit fakt, že podíl registrovaných studentů s SP je stále mnohem menší, než jaký je jejich celkový odhadovaný počet

na VŠ – velká část studentů se specifickými potřebami studuje tzv. „v utajení“ (Kucharská, Špačková, & Sotáková, H., 2021). Na to poukazuje také fakt, že pouze polovina zapojených studentů aktivně využívá posudek funkční diagnostiky (další čtvrtina jej využívá občas), což může být dokladem toho, že studenti jsou ve svém studiu úspěšní sami o sobě a případné studijní obtíže se jim daří řešit prostřednictvím vlastních kompenzačních mechanismů. Studijní úspěšnost studentů se SP Pedagogická fakulta sleduje a stav aktuálně vyhodnocuje.

Celých 40 % studentů se SP, kteří se zapojili do průzkumu, čerpá či v minulosti čerpalo podpůrné služby poskytované Akademickou poradnou PeDF či střediskem podpory UK Centrem Carolina. Mezi nejčastější takové služby patří nácvik studijních strategií, což je služba,

v rámci které studenti získávají a rozvíjejí své kompetence nezbytné pro zdárné vysokoškolské studium a plnohodnotné zapojení do akademické obce. Studenti mají dále možnost čerpat bezplatné poradenství – zejména psychologické, ale též speciálně pedagogické. Akademická poradna vypisuje každý semestr kurzy určené přímo studentům s SP, ve kterých jsou probírána témata jako time management, stanovování cílů, práce se stresem, studenti se dále učí orientaci na univerzitě (včetně nároků studia či orientaci ve studijním informačním systému) a seznamují se s technikami práce se stresem a relaxací. Kurzy jsou určeny zejména nově nastoupivším studentům, ale zapojit se do nich mohou i studenti vyšších ročníků. Pro velký zájem se do nich zapojují též studenti jiných fakult. Mezi nabízenými kurzy jsou též sportovní aktivity, které přispívají ke zlepšování fyzického i psychického zdraví studentů s SP (např. jóga pro studenty se SP obohacená o dechové techniky). Veškeré cvičené jógové pozice jsou modifikovány zkušenou lektorkou pro možnosti a potřeby jednotlivých studentů – např. s chronickými bolestivými stavy, s roztroušenou sklerózou, s psychickými obtížemi, zcela specifické úpravy si pak jóga žádá pro studenty se sluchovým postižením (nutný přepisovatel či tlumočnick) či se zhoršenou zrakovou kontrolou. Studenti se mohou účastnit růstových či též pod-

půrných skupin či využívat relaxační či naopak studijní místnosti (takovou místností nově disponuje Akademická poradna PedF⁴).

V neposlední řadě průzkum poukázal na zajímavý fakt, a sice, že nezanedbatelné množství studentů služby prozatím nevyužívá, ale rádo by. To je pro pracovníky Akademické poradny informací a též výzvou. Dlouhodobě usilujeme o rozšiřování informací o službách naší poradny, ale současně s tím je potřeba též usilovně pracovat na motivaci studentů k jejich využívání – studenti, kteří se nacházejí v aktuálně nepříznivé situaci, jí totiž mohou být dočista paralyzováni. Mnohdy tedy platí, že čím déle se studenti v obtížné situaci nacházejí, tím menší je pravděpodobnost, že ji začnou aktivně řešit.

Proto Pedagogická fakulta posiluje studenty se SP skrze katederní koordinátory pro studenty se SP (kontaktní pracovníky), které průběžně vzdělává v tématické specifických potřeb. Také od nich proto zjišťujeme zpětnou vazbu na námi poskytované služby a sdružujeme jejich podněty a připomínky pro naši další práci. V posledním realizovaném průzkumu mezi kontaktními osobami jsme pak naši pozornost zaměřili na jejich znalosti v tématické studentů se SP. Výsledky poukázaly na jejich dobrou orientaci v jednotlivých kategoriích specifických potřeb. Přesto i v této oblasti

⁴ <https://pages.pedf.cuni.cz/poradna/>

je prostor pro zlepšení, proto na jejich vzdělávání i nadále průběžně pracujeme – prostřednictvím populárně naučných přednášek odborných hostů (léka-

řů, psychiatrů, pracovníků ze škol apod.), srozumitelných metodických materiálů a odborných konzultací.

Literatura

Kucharská, A., Špačková, K., Sotáková, H. *Psychological and Educational Support for University Students with Special Needs*. Poster ID 6734. *The 32th International Congress of Psychology*. Praha: 13.–20. 7.2021.

MŠMT (2023). *Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám MŠMT*. Dostupné z <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/pravidla-pro-poskytovani-prispevku-a-dotaci-verejnym-vysokym-9>.

Úřad vlády České republiky (2021). *Průzkum přístupnosti studia pro osoby se zdravotním postižením na vysokých školách*. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvo-zp/aktuality/Pruzkum-pristupnosti-studia-pro-osoby-se-zdravotnim-postizenim-na-vysokych-skolach.pdf>.

Kontakty

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy
Akademická poradna
M. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Doc. PhDr. Anna Kucharská, Ph.D.
anna.kucharska@pedf.cuni.cz

Mgr. Kristýna Janyšková, Ph.D.
kristyna.janyskova@pedf.cuni.cz